

آسیب‌شناسی مجالس عزاداری بانوان

حجت‌الاسلام والمسلمین علیرضا انصاری*

مقدمه

سوگواری بر امام حسین علیه السلام و یاران باوفایش، همواره مورد تأکید اولیای دین بوده است. شیعیان و علاقه‌مندان به سرور آزادگان نیز در طول تاریخ، از عزاداری برای حضرت غافل نبوده‌اند. امروز نیز در هر نقطه‌ای از جهان، عزاداران حسینی برگزار می‌شود؛ هرچند عزاداری امام به حسب شرایط و قالب‌ها متفاوت است، اما در اصل عزاداری مشترک‌اند. یکی از این قالب‌ها، روضه‌خانگی است. برگزاری مجالس روضه‌خوانی در منازل، افزون بر بعضی آثار، مانند: انتقال فرهنگ عاشورا، تحول فردی و اجتماعی، ترویج مکتب عزتمندی، پاسداری از دین و نیز حفظ و یاد خاطره شهیدان، کارکردهای دیگر نیز دارد؛ از جمله: در خانه‌ای که روضه خوانده می‌شود و از بهترین انسان‌ها یاد می‌شود، به دست فرشتگان بیمه می‌گردد و شمیم خوش معنویت سراسر آن را فرا می‌گیرد و اهل آن خانه در سایه محبت به اهل بیت علیهم السلام به یکدیگر مهرورزی بیشتری خواهند کرد. در چنین خانه‌ای، کودکان با نقش‌هایی که در برگزاری و پذیرایی از مهمانان

* پژوهشگر حوزه علمیه.

دارند، خود را نزدیکتر به خوبانی می دانند که برای آن‌ها محیط زندگی شان را آراسته‌اند.

از سوی دیگر، با الهام از فضای معنوی و علمی ایجادشده، سطح آگاهی مخاطبان در هر گروه سنی که باشند، ارتقا می‌یابد. برگزاری مراسم روضه اهل بیت علیهم‌السلام در منازل، باعث تقویت روحیه عزادارن خواهد شد و چه بسا دوستان و بستگان در چنین مجالسی، با احوال و مشکلات یکدیگر بیشتر آشنا می‌شوند. گفتنی است، مقاله حاضر ضمن استناد به منابع معتبر حدیثی و تاریخی، بر اساس گفت‌وگو با شماری از خواهران شرکت‌کننده در مجالس عزاداری خانگی تهیه و تنظیم شده است.

جایگاه و مشروعیت عزاداری خانگی

مناسب است در اینجا این پرسش مطرح می‌شود که آیا اصولاً عزاداری خانگی مشروعیت دارد؟ در جواب باید گفت: عزاداری امام حسین علیه‌السلام به زمان و مکان خاصی اختصاص ندارد و در هر شرایطی طبق موازین شرعی می‌تواند برگزار شود؛ زیرا سیره و گفتار معصومان علیهم‌السلام این گونه بوده که در خانه‌هاشان برای امام حسین علیه‌السلام عزاداری برگزار می‌کردند و دیگران را نیز بر این امر سفارش می‌نمودند. علقمه حضر می‌نقل می‌کند که امام باقر علیه‌السلام در روز عاشورا برای امام حسین علیه‌السلام در خانه‌اش اقامه عزا می‌کرد و به افرادی که در منزلش بودند، می‌فرمود: بر آن حضرت سوگواری کنند...^۱

هارون مکفوف می‌گوید: به محضر امام صادق علیه‌السلام شرفیاب شدم. ایشان فرمود: «برایم مرثیه بخوان. برایش خواندم. آن‌گاه فرمود: این‌گونه نمی‌خواهم؛

۱. ابن قولویه، کامل الزیارات، ص ۱۷۵.

آن‌گونه‌که در کنار قبر آن حضرت علیه‌السلام مرثیه می‌خوانید، بخوان»، و من خواندم. دیدم حضرت گریه کرد، سکوت کردم، ولی فرمود: ادامه بده، ادامه دادم. آن‌گاه امام صادق علیه‌السلام گریه کرد و بانوان، شیون سر دادند. وقتی آرام شدند، حضرت فرمود: ای ابوهارون! هرکس بر امام حسین علیه‌السلام مرثیه بخواند و ده نفر را بگریاند، پادش او بهشت است.^۱

دعبل خُزاعی نیز نقل می‌گوید من در ایّام شهادت امام حسین علیه‌السلام به محضر امام رضا علیه‌السلام رسیدم. دیدم حضرت و یارانش محزون نشسته‌اند. هنگامی که مرا دید فرمود: «خوش آمدی ای دعبل! آفرین بر کسی که با دست و زبانش ما را یاری می‌کند!» آن‌گاه به من فرمود: ای دعبل! دوست دارم امروز برای ما مرثیه بخوانی؛ سپس امام برخاست و پرده‌ای میان ما و حرمسرای خویش زد و خانواده‌اش را پشت پرده نشانند، تا آنان نیز برای مصیبت جدّشان امام حسین علیه‌السلام گریه کنند.^۲

اهمیت آسیب‌شناسی

عزاداری برای امام حسین علیه‌السلام در مهم‌ترین کارکرد خود، سبب شده است تا یاد، نام و پیام‌های نهضت عاشورا جاوید بماند و آموزه‌های آن به بشریت انتقال یابد. از این طریق، انسان‌ها، با آموزه‌هایی همچون: ستم‌ستیزی، آزادگی، شهادت‌طلبی، ایثار و حقیقت‌جویی آشنا شده‌اند. در این باره، سخن یکی از نویسندگان غربی جالب توجه است: «اگر مورخان ما حقیقت این روز (عاشورا) را می‌دانستند که عاشورا چه روزی است، این عزاداری را مجنونانه نمی‌پنداشتند؛

۱. همان، ص ۱۰۴.

۲. سید هاشم بحرانی، حلیة الأبرار فی أحوال محمّد وآله الأطهار علیهم‌السلام، ج ۴، ص ۴۰۰.

چون پیروان حسینی به واسطه عزاداری حسینی، می دانند که استعمار را نباید قبول کرد؛ زیرا شعار آقای آن‌ها، ندادن تن به زیر بار ظلم و ستم بود.^۱

یکی از آسیب‌های عزاداری آن است که آن را به صورت امری غیرعقلانی و یا حتی غیرانسانی نشان دهیم؛ یعنی با تمرکز بر اعمال ظاهری عزاداری، آن را از معنا و حقیقت تهی سازیم و حرکات و رفتارهایی ناپسندی انجام دهیم که نه تنها با عقلانیت سازگاری ندارد، بلکه حتی با احساسات انسانی نیز ناسازگار است؛ از جمله می‌توان به: قمه‌زدن، راه‌رفتن روی آتش، غلط‌خوردن روی شیشه‌های شکسته و کارهایی از این دست، اشاره کرد. این امر سبب می‌گردد که برخی آن را غیرمنطقی و مجنونانه پندارند. دکتر تیجانی می‌نویسد: «یکی از علمای گذشته می‌فرمود: شمشیرهایی که در گذشته شیعیان آن را در برابر ظالمان بلند می‌کردند، امروز برای زدن به سرهای خود، از آن استفاده می‌کنند؛ تاجایی که انگلیسی‌ها مقدار زیادی شمشیر، در میان دسته‌های عزاداری - در کربلا - تقسیم می‌کردند.»^۲

باید از چنین عزاداری‌هایی آسیب‌زدایی کرد تا از هرگونه ناهنجاری مصون بماند؛ البته معنای آسیب‌شناسی نادیده‌گرفتن اصل عزاداری نیست؛ بلکه در عزای امام حسین علیه السلام زمین و آسمان، فرشتگان و همه موجودات، گریه کردند. در روایات می‌خوانیم، برخی از انبیای الهی، صدها سال پیش از تولد امام، بر مظلومیت حضرت اشک ریختند. رسول اعظم صلی الله علیه و آله و امامان علیهم السلام نیز در سوگ ایشان خون گریه نمودند. مرحوم طبرسی ذیل آیه: «فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَ الْأَرْضُ وَ مَا كَانُوا مُنظَرِينَ؛ می‌گوید: برای دو نفر، یحیی و امام حسین علیه السلام،

۱. عبدالکریم هاشمی‌نژاد، درسی که حسین علیه السلام به انسان‌ها آموخت، ص ۴۵۱.

۲. محمد تیجانی، اهل بیت علیهم السلام کلید مشکل‌ها، ترجمه سید محمدجواد مهری، ص ۱۸۶.

آسمان‌ها و فرشتگان چهل شبانه‌روز گریه کردند.»^۱

در بارگاه قدس که جای ملال نیست

سرهای قدسیان همه بر زانوی غم است

جنّ و ملک بر آدمیان نوحه می‌کنند

گویا عزای اشرف اولاد آدم است

آسیب‌های عزاداری خانگی

آسیب‌های مجالس عزاداری، خاصه عزاداری خانگی را می‌توان به دو دسته تقسیم نمود:

الف) آسیب‌های محتوایی

۱. طرح عرفان‌های نوظهور

آنچه امروزه در برخی روضه‌های خانگی رخ می‌دهد، نفوذ عرفان‌های کاذب و نوظهور است؛ یعنی گاهی در این مجالس گفتارها یا رفتارهایی رخ می‌دهد که ریشه در اندیشه‌ها و باورهایی دارد که هیچ اساس اسلامی ندارد و مورد تأیید قرآن و روایات نیست. کسانی که دانسته یا ندانسته به گسترش عرفان‌های نوظهور و فرقه‌های انحرافی دامن می‌زنند، با توجه به تأثیر ژرف زنان بر خانواده، در مجالس زنانه نفوذ کرده، با جذب طرف‌دارانی چند تلاش می‌نمایند تا اهداف غیراسلامی را تحقق بخشند و درعمل، به دین و تشیع ضربه بزنند.

محققان معتقدند که گرایش زنان به فرقه‌های انحرافی، ناشی از اعتقاد تعداد کمی از زنان به خرافه‌پرستی و رمالی است؛ ضمن اینکه از بی‌اطلاعی این قشر نیز سوء استفاده می‌کنند؛ اما نفوذ این جریانات به درون روضه‌های خانگی،

۱. فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۹، ص ۹۹.

مسئله است که نیازمند آسیب‌شناسی جدی است. مخاطبان معنویت‌های نوپدید، زنان از اقشار گوناگون تحصیل‌کرده و یا بی‌سوادند؛ بانوانی که مدیریت معنوی خانواده را بر عهده دارند و ترویج این معنویت‌های کاذب، می‌تواند خانواده را از سبک اصیل زندگی اسلامی دور کند.

شاید یکی از بهترین راهکارها برای مقابله با این انحرافات، ورود متولیان حوزه زنان به این عرصه با تمسک به ابزارهایی نظیر رسانه است. از این‌روست که شورای انقلاب فرهنگی، قصد ورود به این مسئله را پیدا کرده است.^۱

۲. ارائه مطالب ذلت‌آمیز

بی‌تردید، باید در مجلس عزای امام حسین علیه‌السلام مصایب آن حضرت بیان شود که این امر، از بایسته‌های عزاداری است؛ اما از طرح مطالب ذلت‌آمیز که از ساحت اهل بیت علیهم‌السلام و نگاه متعالی قرآن کریم به دور است، باید خودداری کرد: «وَاللَّهِ الْعِزَّةُ وَرِسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ.»^۲ حسینی که نه تنها خودش نماد عزت است، حتی به بازماندگان خویش نیز بر حفظ عزت سفارش و تأکید می‌کند؛ آنجا که به حضرت زینب علیها‌السلام می‌فرماید: «خواهرم تو را قسم می‌دهم که پس از من، گریبان چاک مکن و سیلی بر صورت مزن...»^۳ این در حالی است که در مجالس امام از شجاعت، ایثار، آزادی‌خواهی، امید و پیروزی، کمتر سخن گفته می‌شود و شعار «هَيْهَاتَ مِنَّا الذَّلَّةُ»^۴ و همچنین کلام ماندگار امام که فرمود: «وَاللَّهِ لَأُعْطِيَكُمْ

1. <http://www.shoma-weekly.ir/>

۲. منافقون: آیه ۸.

۳. شیخ مفید، الإرشاد، ص ۲۵۹ - ۲۶۰.

۴. احمد بن علی طبرسی، الإحتجاج علی أهل اللجاج، ج ۲، ص ۳۰۰: «ذلت، از ما دور است.»

بِبِدْيِ إِعْطَاءِ الدَّلِيلِ»^۱، مورد غفلت قرار گرفته است؛ مگر امام نفرمود: «مرگ در راه خدا و رهایی از بندگی ستمگران، افتخار است و مرگ عزتمند، بهتر از زندگی ننگین است؛

الْقَتْلُ أَوْلَى مِنْ رُكُوبِ الْعَارِ وَالْعَارُ أَوْلَى مِنْ دُخُولِ النَّارِ^۲

موريس دو کبرا^۳ می‌گوید: «حسین علیه السلام برای... از بین بردن ظلم و ستم... و برای خدا، از جان و مال و فرزند گذشت؛ اما زیر بار استعمار نرفت. پس بیایید ما نیز شیوه او را سرمشق خود قرار داده، از زیر دست استعمارگران خلاصی یابیم و مرگ با عزت را بر زندگی با ذلت ترجیح دهیم؛ زیرا مرگ با عزت، بهتر از زندگی همراه با ذلت است.»^۴ متأسفانه، در برخی عزاداری‌ها، بیشتر بر ذلت و مظلومیت امام و یاران ایشان تأکید می‌گردد.

شهید مطهری می‌نویسد:

«... اینکه گفته‌اند رثای حسین بن علی باید همیشه زنده بماند، حقیقتی است و از خود پیغمبر گرفته‌اند و ائمه اطهار علیهم السلام نیز به آن توصیه کرده‌اند. این رثا و مصیبت، نباید فراموش بشود...؛ اما در رثای يك قهرمان. پس اول باید قهرمان بودنش برای شما مشخص بشود و بعد در رثای قهرمان بگریید؛ وگرنه رثای يك آدم نفله‌شده بیچاره بی‌دست‌وپای مظلوم که دیگر گریه ندارد و گریه ملتی برای او، معنا ندارد. در رثای قهرمان بگریید، برای اینکه احساسات قهرمانی پیدا کنید، برای اینکه پرتوی از روح قهرمان

۱. فضل بن حسن طبرسی، إعلام الوری بأعلام الهدی، ج ۲، ص ۳۵۴.

۲. ابن نما حلی، مثير الأحران، ص ۷۲.

۳. دانشمند بزرگ مسیحی، morris de cobra.

۴. عبدالکریم هاشمی‌نژاد، درسی که حسین علیه السلام به انسان‌ها آموخت، ص ۴۴۴.

در روح شما پیدا شود و شما هم تا اندازه‌ای نسبت به حق و حقیقت غیرت پیدا کنید، شما هم عدالتخواه بشوید، شما هم با ظلم و ظالم نبرد کنید...»^۱

بهترین روش عزاداری، بیان مصایب و ابعاد گوناگون شخصیت و قیام امام است؛ همچنان‌که امام سجاده علیه‌السلام در شام، افتخارات خاندان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و مصایب امام را بیان کرد. حضرت زینب علیها‌السلام نیز در کوفه به افتخارات آل علی اشاره و سپس، از مصیبت امام و یاران ایشان صحبت نمود.^۲ در ضمن، نباید به‌بهانه عزاداری بر اساس زبان حال امام و یاران ایشان، هرچه خواستیم بگوییم؛ بلکه زبان حال‌گویی برای هرکسی، به حسب شأن اوست. بیان زبان حال امام حسین علیه‌السلام و حضرت زینب علیها‌السلام، باید درخور شأن و منزلت آنان باشد. امام علی علیه‌السلام فرمود: «هیچ کسی را نمی‌توان با آل محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم قیاس کرد.»^۳

۳. سطحی‌نگری

یکی از آسیب‌های جدی آموزه‌ها و معارف اسلامی، سطحی‌نگری، جمود در آنها و تحجرگرایی است و از جمله در عزاداری‌ها نیز شاهد این مشکل هستیم. اینکه عزاداری‌ها، صرفاً به حالتی نمایشی درآید که فقط چشم‌ها را خیره کند و هیچ پیامی در آن نباشد، اینکه هرچه بر رنگ و لعاب روضه‌خوانی افزوده شود و از محتوا خالی بماند، و بالاخره اینکه نگاه‌ها از تفکر و اندیشه در ماهیت انقلاب حسینی به سوی ظواهر سطحی آن روی آورد، همگی از آسیب‌هایی است که دامنه‌گیر مجالس عزاداری خانگی نیز می‌شود؛ این در حالی است که

۱. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۳۲.

۲. احمد بن علی طبرسی، الإحتجاج علی أهل اللجاج، ج ۲، ص ۳۰۴.

۳. محمد صحتی سردرودی، عاشوراپژوهی، ص ۴۷۸.

فرهنگ عاشورا، عمیق‌ترین فرهنگ‌هاست و دسترسی به آن، نیازمند ژرف‌اندیشی است؛ مثلاً اگر درباره شخصیت عباس ع سخن گفته شود، باید به دین‌مداری، ایثار و کرامت انسانی ایشان توجه شود. بعد شخصیتی حضرت است که جهان را تحت تأثیر قرار داده؛ نه چشم و ابرو یا زور و بازوی ایشان. یکی از نویسندگان می‌گوید:

«صرفاً از توصیف چشم و ابروی حضرت ابوالفضل صحبت می‌شود! بنا کنند از چشم و ابروی آن بزرگوار تعریف کردن؛ مثلاً قریون چشمت بشم، مگر چشم قشنگ در دنیا کم است؟ مگر ارزش ابوالفضل به چشم‌های قشنگش بوده... اینها سطح معارف دینی ما را پایین می‌آورد. معارف شیعه، در اوج اعتلاست... ارزش ابوالفضل‌العباس به جهاد و فداکاری و اخلاص و معرفت او به امام زمانش است و به آب نخوردن اوست.»^۱

۴. دروغ‌پردازی

یکی از آسیب‌های مسائل تاریخی، دروغ‌گویی و افسانه‌سازی برخی مورخان است. تاریخ کربلا نیز از این امر مصون نمانده است. به همین جهت، استاد شهید مطهری کتابی درباره تحریفات عاشورا می‌نویسد تا از بعضی دروغ‌سازی‌ها جلوگیری نماید. بعضی مطالبی که در خصوص سالار شهیدان گفته می‌شود، دروغ‌بودنش روشن است؛ مثل آنکه گفته می‌شود: طول نیزه حضرت، ۶۰ ذراع^۲ بوده و از بهشت آمده است.

1. <http://www.tebyan.net/newindex.aspx?pid=15282>

۲. معادل ۳۰ متر.

استاد مطهری می نویسد:

«چند سال پیش در همین تهران، در منزل یکی از علمای بزرگ این شهر، یکی از اهل منبر روضه لیلا خواند. يك چیزی من آنجا شنیدم که به عمرم نشنیده بودم. گفت وقتی که حضرت لیلا رفت در آن خیمه و موهایش را پریشان کرد، بعد نذر کرد که اگر خدا علی اکبر را سالم به او برگرداند و در کربلا کشته نشود، از کربلا تا مدینه ریحان بکارد! (۳۰۰ فرسخ راه است.) این را گفت، يك مرتبه زد زیر آواز: "نَذْرُ عَلِيٍّ لِّإِنْ عَادُوا وَإِنْ رَجَعُوا لِأَزْرَعَنَّ طَرِيقَ الطَّفِّ رِيحَانًا؛ من نذر کردم که اگر اینها برگردند، راه طَفِّ را ریحان بکارم."»

این، بیشتر برای من اسباب تعجب شد که این شعر عربی از کجا پیدا شد؟ بعد رفتیم دنبالش گشتیم، دیدیم این طَفِّ که در این شعر آمده، کربلا نیست. «طف» آن سرزمینی بوده که لیلا، [معشوق] مجنون عامری، همین عاشق معروف، در آن سرزمین سکونت می کرده و این شعر از مجنون است برای لیلی، و این آدم، این شعر را برای لیلای مادر علی اکبر و برای کربلا می خواند. آخر، اگر يك مسیحی یا يك یهودی یا يك آدم لامذهب در آنجا باشد، او که نمی فهمد که اینها را این بابا از خودش جعل کرده، می گوید: تاریخ اینها چه مزخرفاتی دارد! العیاذبالله، اینها زن هایشان شعور نداشتند؟ «نذر می کنم از کربلا تا مدینه ریحان بکارم!» یعنی چه؟^۱

آیت الله ناصر مکارم شیرازی، فرمود:

«سخنان این عزیزان باید برگرفته از مدارك معتبر (کتاب و سنت) باشد و شأن و مقام امام حسین علیه السلام و شهدای والامقام کربلا، در

۱. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۷۷.

محتوای اشعار به طور کامل حفظ شده و اهداف این قیام عظیم برای عموم مردم تبیین گردد.^۱

ب) آسیب‌های روشی

۱. استفاده از سخنرانان غیرمتخصص

بسیاری از آسیب‌های موجود در مجالس عزاداری خانگی، ریشه در همین امر دارد. دعوت از افراد کم‌سواد که به خود اجازه می‌دهند در هر حوزه‌ای وارد شوند و درباره همه چیز سخن بگویند، آفت بسیار بزرگی است. در این مجالس، معمولاً احکام شرعی توسط اشخاصی بیان می‌شود که فاقد تخصص لازم‌اند و بدین ترتیب، احکام را نادرست یا وارونه مطرح می‌کنند. همچنین، بسیار دیده شده که سخنران یا مداح مجلس عزاداری خانگی، آیات قرآن یا زیارت‌هایی را که می‌خواند، صحیح تلفظ نمی‌کند.

به طور کلی، بیان آموزه‌های اسلامی، نیازمند تخصص است. بنابراین، استفاده از نیروهای ناآگاه به معارف اسلامی، شایسته نیست؛ بلکه به مجلس عزاداری، به‌ویژه عزاداری خوه‌ران آسیب‌های جدی وارد می‌کند.

بر این اساس، اگر خانم جلسه‌ای، از تحصیلات حوزوی مرتبط با چنین جلساتی بی‌بهره باشد، با دادن اطلاعات نادرست، مخاطبان بسیاری را دچار مشکل می‌نماید و مسائلی را به مردم و نسل جوان تعلیم می‌دهد که صحت ندارد؛ به عبارت دیگر، ایجاد تعارض‌های فکری با نقل مطالب غیرواقعی و سست، خرافه‌گرایی، مخلوط‌کردن حقایق با وقایع ساختگی و مسائلی از این دست، ممکن است طیف وسیعی از شرکت‌کنندگان را نسبت به دین دچار

۱. سعید داوودی و مهدی رستم‌نژاد، عاشورا؛ ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها و پیامدها، ص ۸۸.

تردید نماید و یا برایشان نوعی بدبینی ایجاد کند. از این رو، بهترین روش، استفاده از خواهران و برادران طلبه‌ای است که مدارج علمی لازم را در حوزه‌های علمیه گذرانده‌اند. این افراد می‌توانند با ارتقای بینش مذهبی و دادن اطلاعات درست و مورد نیاز به مخاطبان، زمینه را برای رشد دینی خود و دیگران فراهم سازند. البته خواهران طلبه باید توجه داشته باشند که هیچ‌گاه بدون تحقیق و مطالعه اقدام به برگزاری جلسات سخنرانی و عزاداری نکنند و با مطالعه مستمر و روشمند در این مسیر گام بردارند.

آیت‌الله سبحانی می‌گوید:

روزی در جلسه‌ای با بزرگان اهل علم نشستیم. پیشنهاد شد که یکی از آقایان سخنرانی نماید. همه پیشنهاد کردند استاد مطهری سخنرانی کند؛ اما شهید مطهری فرمود: من سخنرانی نمی‌کنم؛ زیرا من ابتدا درباره یک موضوع، بیست ساعت مطالعه می‌نمایم و بعد سخنرانی می‌کنم.^۱

۲. جابه‌جاشدن هدف و وسیله

برخی تصور می‌نمایند که گریه و عزاداری برای امام حسین علیه السلام، به‌خودی‌خود هدف است، از این رو، باید با هر وسیله‌ای برای امام عزاداری کرد. این حرف، مانند سخن ماکیاول است که می‌گوید: برای کسب قدرت، از هر وسیله‌ای می‌توان بهره گرفت.^۲

استاد شهید مطهری داستانی را در این باره گزارش می‌کند که ذکر آن مناسب است:

۱. ر.ک: احمد طهماسبی، چگونه خوب سخنرانی کنیم، ص ۸۹.

۲. جمعی از نویسندگان، بصیرت پرچمداران، ص ۲۰۹.

«حاجی نوری در کتابش نوشته است، یکی از علمای نجف که اهل یزد بود، برای من نقل کرد، گفت: من در جوانی، یک سفری پیاده و از راه کویر به خراسان می‌رفتم. در یکی از دهاتِ حدود نیشابور و تربت مسجدی بود، من چون جایی نداشتم، به مسجد رفتم. یک مردی آمد آنجا، پیش‌نمازی کرد. مردم هم نماز خواندند. بعد رفت منبر، برای مردم صحبت کند. یک وقت من با کمال تعجب دیدم که فراش مسجد یک دامن سنگ آورد بالای منبر، تحویل این آقا داد. حیرت کردم که برای چیست؟ تا رسید به روضه و گریز. دستور داد چراغ‌ها را خاموش کردند. چراغ‌ها را که خاموش کردند، دیدم شروع کرد به سنگ پراندن به مستمعین. فریاد آخ سرم، آخ دستم، آخ سینه‌ام بلند شد، غوغا شد. بعد چراغ‌ها را روشن کردند. دیدم سرها مجروح شده و باد کرده و مردم در حالی که اشکشان می‌ریزد، بیرون می‌روند. رفتم سراغ او و گفتم: آقا این چه کاری بود کردی!

گفت: من امتحان کرده‌ام، اینها با هیچ روضه‌ای گریه نمی‌کنند. چون گریه بر امام حسین علیه السلام اجر و ثواب زیادی دارد و من دیدم راهش منحصر به این است که با سنگ به سر اینها بزنم، از این راه، اینها را می‌گریانم؛ چون هدف وسیله را مباح می‌کند. هدف، گریه بر امام حسین علیه السلام است؛ ولو اینکه آدم، یک دامن سنگ به سر مردم بزند.»^۱

از منظر اسلام، هدف، وسیله را توجیه نمی‌کند؛ بلکه صرفاً انجام وظیفه، ملاک است. اگرچه عزاداری برای امام از اهمیت خاصی برخوردار است، اما این به آن معنا نیست که باید با هر وسیله از مردم اشک گرفت. در قرآن گفته شده است: «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَ مَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا

۱. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۹۴.

مِثْلَهَا»^۱؛ یعنی کسی که کار خوب بکند، ده برابر پاداش می‌بیند و اگر کار بد کرد، فقط به اندازه آن کار بد، مجازات می‌شود.»

روزی درویشی دو نان دزدید؛ یکی را خورد و دیگری را صدقه داد؛ آن‌گاه با خود حساب کرد: چون دو نان دزدیده‌ام، مجازات من، پس دادن دو نان است و چون یک نان صدقه داده‌ام و احسان کرده‌ام، به پاداش آن، ده نان به من خواهند داد و من دو دانه آن را به مجازات دزدی خود می‌دهم و هشت نان، سود من است؛ با اینکه خود و دیگری سیر شده‌ایم. می‌گویند: این قضیه را برای امام جعفر صادق علیه السلام تعریف کردند. حضرت فرمود: «إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ»^۲؛ یعنی فقط عمل انسان با تقوا پذیرفته می‌شود و چون در اصل عمل، تقوا نبوده است، احسان چنین شخصی نیز پذیرفته نیست و در واقع، احسانی انجام نداده تا ده برابر مزد داشته باشد.^۳

۳. چشم‌وهم‌چشمی

فضای معنوی عزاداری، اقتضا می‌نماید که مجالس عزاداری با اخلاص و عاری از هرگونه ریا برگزار شود. هرکدام از عزاداران و صاحبان مجلس، باید آداب عزای حسینی را رعایت کرده، مسائل دور از شأن اهل بیت علیهم السلام را ترک نمایند. متأسفانه، در برخی عزاداری‌های خانگی این امر رعایت نمی‌شود. بعضی عزاداران، تمام همت خود را بر اموری همچون: شکل برگزاری مجلس، شیوه پذیرایی از مهمانان، پوشش و لباس ظاهری خود، آراستگی و تجمل‌خانه،

۱. انعام: آیه ۱۶۰.

۲. مانند: آیه ۲۷.

۳. ابراهیم عاملی، تفسیر عاملی، ج ۳، ص ۲۶۵.

به‌رخ‌کشیدن ااث منزل می‌گمارند. گاهی برخی مجالس، به‌قدری مادی‌گرایانه است که شرکت‌کنندگان در آن، نه‌تنها به یاد رنج و مصیبت بزرگان دین نمی‌افتند، بلکه در تمام مدت حضورشان در آن مکان، به نداشته‌های خودشان فکر می‌کنند. بدیهی است که چنین روشی، هیچ‌سختی با فرهنگ دینی و انتظار معصومان علیهم‌السلام نداشته، نمی‌تواند منشأ تأثیر در افراد شرکت‌کننده باشد.

۴. زیاده‌روی در برگزاری عزاداری

یکی از آسیب‌های مجالس خانگی، زیاده‌روی در برگزاری این گونه جلسات است. خانواده‌هایی هستند که با وجود مشکلات فراوان، جلسات بسیاری را به این امر اختصاص می‌دهند. عده‌ای از خانم‌های برگزارکننده، با تعیین روزهایی با عدد خاص، مانند: چهارده روز، یک ماه، چهل روز، عرصه را برای دیگر اعضای خانه نیز تنگ می‌کنند و حتی به دلیل جلسات طولانی یا مکرر، شوهر و پسران برای مدت طولانی از خانه بیرون می‌روند و حتی فرزندان نوجوان، ساعت‌ها در کوچه و خیابان پرسه می‌زدند و در معرض آسیب‌های اجتماعی قرار می‌گرفتند؛ ضمن اینکه گاهی بدون رضایت شوهر، مخارج سنگینی از این طریق بر خانواده تحمیل می‌شود که پیامدهای زیانباری به دنبال خواهد داشت.

طولانی‌شدن زمان جلسه نیز در نوع خود آسیب شمرده می‌شود و اسباب ناراحتی شرکت‌کنندگان و دیگر افراد را فراهم می‌کند. این روش، چنانچه بدون رضایت همسر باشد یا موجب آزار همسایگان را موجب گردد، ممنوعیت شرعی خواهد داشت؛ یعنی نه‌تنها پاداشی نصیب برگزارکننده نمی‌شود، بلکه مرتکب گناه نیز شده است.

۵. پوشش و آرایش نامناسب

شرکت در مراسم عزای امام حسین علیه‌السلام، آرامش و لذت خاصی به عزاداران می‌بخشد. در واقع، این آرامش، ناشی از فضای ویژه‌ای است که در مجالس حسینی به وجود می‌آید. در این مجالس، سخن از دیانت، معنویت، حقیقت و مظلومیت، با اشک و سوز همراه می‌شود و جان‌های خسته از زندگی‌های روزمره را دگرگون می‌کند. در نتیجه، عزاداران احساس پاکی، سبکباری و معنویت می‌کنند که این حالات، خود می‌تواند بیانگر نوعی از پالایش روحی باشد که با شرکت در مجالس عزای حسینی حاصل می‌شود.

متأسفانه، در برخی عزاداری‌ها این فضای معنویت به وجود نمی‌آید و مسائلی شکل می‌گیرد که عرصه معنوی عزاداری از بین می‌رود. یکی از آن مسائل، پوشش غیرمناسب برخی زنان است. بعضی خواهران در مجلس عزای امام حسین علیه‌السلام، از پوششی استفاده می‌نمایند که گویا در مجلس عروسی شرکت کرده‌اند. در حقیقت، عزاداری بهانه‌ای است برای لباس‌پوشیدن کذایی. همچنین، برخی خواهران، علاوه بر پوشیدن لباس نامناسب، آرایش هم می‌کنند و به بهانه اینکه مجلس زنانه است، مثل مجالس عروسی خود را آرایش می‌دهند؛ مثلاً از لاک استفاده می‌کنند؛ با این تفاوت که در مجلس عزاداری از لاک سیاه، و در عروسی از لاک‌های روشن و شاد استفاده می‌کنند. بعد از جلسه عزاداری نیز با همان لباس و آرایش، به خانه‌هاشان برمی‌گردند. بدیهی است که در طی این مسیر، با مردان نامحرم روبه‌رو می‌شوند؛ درحالی‌که زنان نباید آراستگی خویش را در معرض تماشای دیگران قرار داده، با لباس‌های نامناسب ظاهر شوند. این‌گونه حرکات، موجب بی‌مهری شوهر و رواج فساد در جامعه می‌گردد؛ روشی که در آموزه‌های اسلامی به‌شدت از آن نهی شده است:

«وَلَا يُبَدِّينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا»^۱ زنان، زینت‌های خود را جز آن مقدار که آشکار است، برای دیگران آشکار نکنند.» و یا خداوند خطاب به زنان پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «وَلَا تَبْرَجْنَ تَبْرَجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى»^۲ همچون جاهلیت پیشین، زینت خود را آشکار نسازید.»

گذشته از این، شأن مجلس عزای حسینی اقتضا می‌کند، مسائلی از این دست، ترک یا کمتر شود و بیشتر به روح و هدف نهضت حسینی توجه گردد و در اندیشه زینت معنوی و لباس تقوا بود که برترین و زیباترین لباس‌هاست.

یکی از نویسندگان مراکشی، درباره عظمت دهه اول محرم در آن کشور می‌نویسد:

«در این ماه، زندگی اجتماعی تغییر محسوسی می‌یابد و مردم، آن بی‌تفاوتی و زندگی متعارف همیشگی را ندارند و بیشتر به محاسبه نفس و حیات دینی خود می‌پردازند. مردم، منقلب هستند و به طور طبیعی، آرایش و حتی خانه‌تکانی و فرش شستن را تجویز نمی‌کنند. سازوآواز تقریباً قطع می‌شود و مردم لباس عزا بر تن می‌کنند.»^۳

بنابراین، شایسته است که بانوان محترم، ضمن شرکت در مجالس امام حسین علیه السلام، شأن و وقار و متانت خویش را حفظ نمایند و با شیوه‌ای که مناسب یک زن مسلمان و علاقه‌مند به مکتب حسینی است، در مجالس و محافل عزاداری شرکت کنند و این امر مهم دینی را با پوشش نادرست و حرکات ناپسند،

۱. نور: آیه ۱۳.

۲. احزاب: آیه ۳۳.

۳. سید صالح شهرستانی، تاریخ النياحة، ج ۲، ص ۴۷ و ۴۹.

به گناه آلوده نسازند.^۱

۶. اهمیت یافتن دستمزد بیشتر

در اینکه مداحان و روحانیان، باید از نظر مالی تأمین شوند، جای بحث نیست. یکی از راه‌های تأمین، از طریق مجالس عزاداری است. این امر، در تاریخ عزای امام حسین علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام سابقه دارد؛ چنان‌که از شیوه‌های امامان علیهم السلام در برگزاری عزاداری بر امام حسین علیه السلام، استفاده از خطیبان و شاعران و افراد خوش صدا بود. به این افراد، «مُشِدُّ» می‌گفتند که معادل «مداح» امروزی بود و امامان علیهم السلام به شاعران متعهد، مانند: کمیت اسدی، دعبل خزاعی و سید حمیری صله می‌دادند.^۲ امام راحل رحمه الله نیز در این باره بر کمک‌های مردمی تأکید می‌نمود؛ اما این نباید در حدی باشد که گرفتن پول زیاد، تبدیل به رقابت گردد و یا مبلغ آن را از پیش تعیین نمایند؛ به طوری که تا فلان مبلغ به حساب مداح یا سخنران واریز نگردد، اقدام به مرثیه‌خوانی نخواهد کرد. امروزه متأسفانه، برخی برادران و خواهران مداح و سخنران، پول‌های فراوانی از این طریق می‌گیرند و گاهی صرفاً دعوت هیئتی را می‌پذیرند که پول بیشتری پیشنهاد بدهد. بدیهی است، وقتی مادیت و گرفتن دستمزد بیشتر ملاک قرار گیرد، محفل عزای حسینی از هدف اصلی خود فاصله می‌گیرد.

۷. بدعت‌گذاری

بدعت، به افزودن چیزی که در دین نیست، اطلاق می‌گردد و درحقیقت، ضد ارزش‌های اسلامی است. در عصر امام حسین علیه السلام، سنت نبوی از بین رفت و

۱. ر.ک: سعید داوودی و مهدی رستم‌نژاد، عاشورا؛ ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها و پیامدها، ص ۸۷.

۲. ابن فتنال نیشابوری، روضة الواعظین و بصیرة المتعظین، ج ۱، ص ۲۲۷.

سنت‌های اموی در قالب بدعت نمود پیدا کرد. از این رو، امام حسین علیه السلام خطاب به مردم بصره اعلام نمود: «من شما را به کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله فرامی‌خوانم...»^۱

امروزه، در برخی عزاداری‌ها به‌ویژه عزاداری خانگی، کارهایی صورت می‌گیرد که منشأ دینی ندارد؛ بلکه طبق سلیقه و خواست‌های خود عزاداران انجام می‌شود؛ مثلاً در برخی عزاداری خوهران، رسم بر این است که وسایل پذیرایی رنگ خاص داشته باشند و بر سفره حضرت عباس علیه السلام حتماً خرما، حلوا، عدس پلو، آش، سبزی، پنیر، نان و شله‌زرد وجود داشته باشد. یا برخی بر این باورند که سفره حضرت زهرا علیها السلام باید همه چیزش سبز باشد؛ تسبیح سبز، سفره سبز، بشقاب و کاسه سبز. اگر یکی از این ظروف سبز نباشد، نذر مورد قبول خداوند قرار نمی‌گیرد! دادن برنامه‌های سلوک خودساخته، اذکار هزارگانه، نقل خواب‌ها و کرامات غیرواقعی، ایجاد هیجان عاطفی در مخاطبان بدون پشتوانه منطقی، چله‌نشینی‌های بدون برنامه کامل اخلاقی، ابداع سبک‌های بی‌اساس و حتی منافی با مظاهر و آموزه‌های دینی در جلسات مولودی یا روضه خانگی، از جمله آسیب‌های این گونه محافل باشد که ناشی از نوعی بدعت‌گذاری و انحراف در آن است.^۲

۸. فرصت‌سوزی

محرم، فرصت مناسبی است که می‌توان از آن در بیان معارف عاشورایی و آموزه‌های دینی استفاده نمود؛ همان‌گونه که اهل بیت علیهم السلام امام حسین علیه السلام

۱. ابن کثیر، البداية والنهاية، ج ۸، ص ۱۵۸؛ محمد بن جریر طبری، تاریخ الأمم والملوک، ج ۵، ص ۳۵۷.

فرصت‌سازی نمودند. امام سجاد و حضرت زینب علیها السلام با وجود اینکه اسیر بودند، زانوی غم در بغل نگرفتند و در هر جا که لازم بود، سخنرانی نمودند. خطبه زینب علیها السلام در کوفه و خطبه امام سجاد علیه السلام در شام، مردم کوفه و شام را منقلب نمود و به نهضت امام مصونیت بخشید؛ ما نیز باید از فرصت پیش‌آمده در ایام محرم خوب استفاده نمایم.

نایلتون بناپارت می‌گوید:

«ما باید برای برپایی یک همایش اجتماعی یا سیاسی، ده‌ها هزار کارت چاپ کنیم و با چه زحماتی آن کارت‌ها را به اشخاص برسانیم. از این گذشته، از ده‌ها هزار نفر تنها هزار نفر حاضر می‌شوند و کار ناتمام می‌ماند؛ ولی مسلمانان و شیعیان، با نصب یک پرچم سیاه در یک مکان، می‌گویند: ما می‌خواهیم برای حسین عزیزمان گریه کنیم. ده‌ها هزار نفر در ظرف دو ساعت، در مجلس جمع می‌شوند و همه مسائل سیاسی، اجتماعی و مذهبی خود را در مجلس حل‌وفصل می‌کنند.»^۱

با توجه به ظرفیتی که مجالس عزای حسینی از جنبه‌های گوناگون دارند، در برخی از عزاداری‌های خانگی، بعضی خواهران، پیش و پس از مراسم، به سخنان بیهوده یا به غیبت و تهمت اختصاص می‌دهند. گویا اینکه مجلس عزای برای درد و دل کردن و بدگفتن از این و آن شکل گرفته است! حال اینکه در روایات تأکید شده است که در مجلس امام حسین علیه السلام، معارف دین بیان گردد و مردم با فضایل اخلاقی آشنا شوند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ تِلْكَ الْمَجَالِسَ أُحِبُّهَا، فَأَحْيُوا أَمْرَنَا، فَرَجَمَ اللَّهُ مَنْ أَحْيَا أَمْرَنَا؛^۲ چنین مجالسی را دوست می‌دارم.

1. <http://news.aqr.ir>

۲. عبد الله بن جعفر حیمیری، قرب الإسناد، ص ۳۶.

پس، امر (مکتب) ما را زنده نگه دارید. خداوند رحمت کند، کسی را که امر (مکتب) ما را احیا کند.»

۱۰. خرید و فروش

انجام کارهای مقدس و حضور در مشاهد مشرفه به منظور زیارت، آداب و شرایط خاصی دارد. از این رو، هرگاه به حرم امامی معصوم وارد می‌شویم، باید در فلان مکان فلان دعا را بخوانیم. عزای حسینی نیز آداب و شرایطی دارد. یکی از این شرایط، آن است که در این مجالس، آنچه درخور شأن امام حسین علیه السلام است، انجام پذیرد.

متأسفانه، برخی این‌گونه مجالس روضه‌خانگی را فرصتی برای عرضه کالا و خرید و فروش می‌دانند. برای سودجویی بیشتر. بدیهی است با گسترش این امر، عزاداری تحت تأثیر اغراض مادی قرار خواهد گرفت و شرکت در مجلس روضه‌خوانی، خالصانه نخواهد بود. برخی نیز قرعه‌کشی و ام‌های خانگی را در این مجالس انجام می‌دهند؛ اگرچه این کار، حرام نیست، اما می‌توان این‌گونه امور را به وقتی دیگر وانهاد و شأن و احترام مجلس عزارا حفظ کرد.

۱۱. مباحث سیاسی

یکی از ویژگی‌های فکری و عملی در نهضت عاشورا بصیرت و بینش امام علیه السلام و یارانش بود. این موضوع، راه و عمل آنان را بسیار بزرگ و برجسته نمود. آنان به‌خوبی می‌دانستند که در یک جنگ نابرابر شرکت کرده‌اند و احتمال پیروزی ظاهری در آن نمی‌رود. از این رو، یاران امام با رشد فرهنگی و سیاسی، معرفت عمیق از امام و نیز شناخت دشمنان، به امام و مقتدای خویش، حسین بن علی علیه السلام پیوستند. از سوی دیگر، شهادت امام حسین علیه السلام، به جامعه اسلامی

رشد سیاسی داد و مردم را از سردرگمی نجات داد. پس از این حادثه دل خراش، جامعه دریافت که رژی می مستبد است که می خواهد جامعه را به جاهلیت نخستین برگرداند.^۱ در زیارت اربعین می خوانیم: «وَ بَدَلَ مُهْجَتَهُ فَيْكَ لَيْسَتْ نَقْدَ عِبَادِكَ مِنَ الضَّلَالَةِ وَ حَيْرَةِ الْجَهَالَةِ»^۲ او (حسین)، خون پاکش را در راه تو نثار کرد تا بندگان را از جهالت و حیرت گمراهی نجات دهد.»

عزاداری نیز فرصت شایسته‌ای برای عمق‌بخشی اندیشه و رشد فکر سیاسی است. باید مداحان، سخنرانان و روضه‌خوانان، بلوغ سیاسی مردم را افزایش دهند و فرهنگ ظلم‌ستیزی و استکبارزدایی را نهادینه کنند؛ البته باید توجه داشت که اندیشه‌سازی سیاسی، غیر از جناح‌بندی سیاسی است. امروزه، در بعضی مجالس روضه‌خوانی خانگی، برخی خواهران از بعضی جناح‌های سیاسی حمایت می‌کنند و علیه برخی جناح‌ها موضع می‌گیرند. این‌گونه، عزای حسینی را به جنگ جناح‌گرایی تبدیل می‌کنند.

از همه مهم‌تر اینکه عزاداری امام حسین علیه السلام، محور وحدت است و همه جناح‌ها باید کنار همدیگر به احیای این سنت قیام نمایند و همگی احیاگر نهضت حسینی باشند.

امام خمینی علیه السلام، می‌فرماید:

«همه ما باید بدانیم که آنچه موجب وحدت بین مسلمین است، این مراسم سیاسی، مراسم عزاداری ائمه اطهار علیهم السلام، به‌ویژه سید مظلومان و سرور شهیدان حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام است

۱. محمد مهدی شمس‌الدین، ثورة الحسین، ص ۲۵۶.

۲. ابن قولویه، کامل الزیارات، ص ۲۲۸.

که حافظ ملیّت مسلمین، به‌ویژه شیعیان ائمه اثنی عشر علیهم‌السلام می‌باشد.»^۱

ماربین آلمانی نیز می‌گوید:

«هیچ‌چیز مانند عزاداری حسینی، نتوانست در مسلمانان بیداری سیاسی ایجاد کند.»^۲

۱. امام خمینی رحمته‌الله، صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۴۰۰.

۲. سعید داوودی و مهدی رستم‌نژاد، عاشورا؛ ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها و پیامدها، ص ۷۴.